

WAALSE KERK BESTAAT VIERHONDERD JAAR (1591- 1991)

Eglise Wallonne: typisch een Nederlandse kerk

door
PAUL VAN VELTHOVEN

DEN HAAG — De afstammelingen van de Waalse protestanten en hugenoten in Nederland, vormen ze nog steeds een aparte afgescheiden groepering? Je zou dat oppervlakkig kunnen afleiden uit het bestaan van de Waalse kerken, waarin het Frans nog steeds gebruikt wordt. Toch strookt dit beeld maar zeer ten dele met de werkelijkheid.

De meerderheid van de vierhonderd leden van de Waalse kerk in Den Haag - die morgen zijn vierhonderdste verjaardag viert - zijn volbloed Nederlander. De meesten zijn zich waarschijnlijk ook niet meer van hun Waalse of Hugenotenafkomst bewust. Velen hebben die afkomst trouwens helemaal niet. Wel telt de Waalse kerk veel mensen in wier familie men zich altijd aangetrokken heeft gevoeld tot het gebruik van het Frans in de kerk. Het duidelijkste voorbeeld voor de Haagse Waalse kerk zijn de leden van het Koninklijk Huis. Toen zij nog in het paleis aan het Noordeinde woonde, bezocht koningin Wilhelmina vaak de diensten in de Waalse kerk. De kerk bezit trouwens nog steeds een koninklijke loge. De band met het koninklijk Huis is altijd sterk gebleven hetgeen ook kan worden afgeleid uit het feit dat koning Beatrix morgen de speciale herdenkingsdienst zal bijwonen.

In de vorige eeuw gaf het hof de toon aan, ook dus voor wat het kerkbezoek betreft. De Waalse kerk was een elitekerk. Vooraanstaande burgers, hoge ambtenaren en militairen, gingen daar ter kerke. De staatsman Groen van Prinsterer was er ouderling. Daar liet,

deze maand ook honderd jaar geleden, de schrijver Louis Couperus zijn huwelijk inzeggen met Elizabeth Baud. Niet verwonderlijk is het ook dat een van Couperus' heldinnen, Eline Vere, daar troost zoekt. Het aantal gemeenteleden was toen zo groot dat de Waalse kerk zich eeuw drie predikanten kon veroorloven.

Het kerkgebouw aan het Noordeinde werd gebouwd nadat de Waalse gemeente in de Franse tijd de Hofkapel die deel uitmaakte van het Binnenhofcomplex had moeten afstaan aan koning Lodewijk Napoleon. De Hofkapel die in 1879 werd afgebroken tijdens een rigoureuze verbouwing waardoor het Binnenhofcomplex zijn huidige aanzien kreeg, was ooit een kapel voor de rooms-katholieke eredienst waarvan de graven van Holland gebruik maakten.

Nadat de Spanjaarden in de zestiende eeuw verdreven waren, besloten de Staten van Holland de kapel over te dragen aan de aanhangers van de gereformeerde godsdienst. Midden in het grafelijke centrum van het Binnenhof werden nu psalmen gezongen. De franstalige protestanten uit de zuidelijke Nederlanden die in Den Haag een goed heenkomen hadden gezocht, beschikten echter nog niet over een eigen kerkgebouw. Ze waren aangewezen op de dominee van de Waalse gemeente in Delft. Louise de Coligny, de Franse weduwe van Willem van Oranje die aan het Noordeinde woonde op de plaats waar nu het paleis staat, zou daarin verandering brengen. Op haar aandringen gaven de Staten van Holland in september 1591 de hofkapel aan de „Wallons". Ter nagedachtenis daaraan zal morgen aan de muur van de tuin van het paleis Noordeinde een plaquette worden onthuld die wijst op haar rol bij ontstaan van de Waalse hervormde gemeente.

Toeloop

In de hofkerk stroomden de bezoekers toe toen daar als eerste Waalse predikant Jan Uitenbogaert werd benoemd. Waarschijnlijk was de clientèle van de kerk nooit zo interessant als in die dagen. Onder zijn gehoor bevonden zich, zo meldt H. Hardenberg in zijn rede bij gelegenheid van het honderdvijftig jarig bestaan van de Waalse kerk aan het Noordeinde, prins Maurits en Van Oldebarnevelt. De toeloop in de kerk was zo groot dat de kapel moest worden uitgebreid.

De eerste problemen kwamen er toen er een splitsing optrad in het protestantse kamp tussen Arminianen en Gomaristen. Prins Maurits en zijn aanhangers waren de (behoudende) opvattingen van Gomarus toegedaan, Van Oldenbarnevelt, Louise de Coligny evenals Uitenbogaert de meer vrijzinnige opvattingen van Arminius. De gomaristen wonnen het pleit en Uitenbogaert moest de wijk nemen evenals Louise de Coligny.

De Waalse kerk is voor haar bloei in niet onbelangrijke mate afhankelijk geweest van de Oranjes. Toen Frederik Hendrik de kerk weer bezocht nam het aantal bezoekers ook toe. In de stadhouderloze tijdperken in de Republiek vielen de contacten met de Waalse Kerk weg hetgeen meestal sterk merkbaar was in het leven van de gemeente. In de negentiende eeuw namen de Oranjes de draad weer op.

Van grote invloed was natuurlijk de vlucht van de Franse hugenoten na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685. Holland werd naar het woord van Pierre Bayle de grote Ark van de vluchtelingen. Zeker honderdduizend hugenoten zochten hier een goed heenkomen. De Haagse gemeente profiteerde daar in ruime mate van.

Tijdens het Franse bewind moest de Waalse gemeente op oever van koning Lodewijk Napoleon de Hofkapel verlaten. De Franse koning wilde niet langer de protestantse eredienst tolereren in het Binnenhof weaar hij zelf zijn intrek nam. De koning stelde wel geld beschikbaar voor een nieuw kerkgebouw voor de Waalse gemeente. Ruimte werd uiteindelijk gevonden aan het Noordeinde waar tussen 1806 en 1808 de huidige Empirekerk verrees.

Tolerantie

Tolerantie was een groot kenmerk voor de Waalse kerk. Toen Abraham Kuyper in 1885 ruimte zocht om een adhesiebijeenkomst te beleggen voor de oprichting van de Vrije Universiteit, kon hij niet terecht in de Kloosterkerk. De Waalse kerk gaf hem gastvrij onderdak. Volgens jhr. mr. W. H. de Beaufort, plaatsvervangend griffier van de Tweede Kamer en voorzitter van de kerkeraad van de Waalse gemeente, is pluriformiteit van opvattingen altijd kenmerkend geweest voor zijn kerk. „Als Waalse kerken vormen we samen een classis van de Hervormde kerk. Bij ons zijn alle richtingen die bij de Hervormden in aparte verbanden georganiseerd zijn, te vinden - van orthodox tot vrijzinnig. Zelf ben ik meer de vrijzinnige richting toegedaan, maar ik heb het grootste respect voor mensen die meer orthodoxe opvattingen hebben. De prediking is niet erg politiek, want politiek leidt meestal tot onenigheid. Onze geloofsopvattingen gaan daar bovenuit. De Heilige Geest zal iedereen inspireren”.

Volgens De Beaufort bestaat driekwart van de huidige leden uit Nederlanders, de rest zijn buitenlanders, diplomaten uit Franstalige landen en werknemers van buitenlandse maatschappijen.

De gemeente beschikt nu nog maar over een voorganger, dominee Staal. Deze werd geboren in Nederland, maar bracht zijn kinderjaren in Frankrijk door en kreeg daar ook zijn theologische opleiding. Hij meent dat de gemeente nog steeds beheerst wordt door een esprit wallon: tolerantie staat voorop ondanks orthodoxie in theologische aangelegenheden. De prediking van het evangelie staat centraal. Maatgevend vindt Staal niet het kerkbe-

zoek. De dienst op zondag wordt gemiddeld door zo'n zeventig mensen bezocht. Belangrijk vindt hij het dat de deelname aan andere activiteiten zoals gespreksgroepen en bijbellezingen goed is. Daaruit spreekt volgens hem vitaliteit. Voor de buitenlanders is de Waalse kerk, ondanks het gebruik van het Frans, een typisch Nederlandse kerk. De Beaufort: „We zijn natuurlijk een onderdeel van de Hervormde Kerk die de kerkorde en geloofsbelijdenis bepaalt. Je kunt natuurlijk ook niet die traditie wegdenken die er voor heeft gezorgd dat de Hervormde Kerk in feite een soort staatskerk is geweest. Ook die sterke band met het Koninklijk Huis ervaren de buitenlanders als een vreemd element. Fransen begrijpen die verbondenheid niet”.

Hoewel zelf afkomstig uit een geslacht van hugenoten heeft De Beaufort de Waalse kerk leren kennen via de familie van zijn moederskant. Zijn positie is waarschijnlijk typerend voor de losse band die de leden met de oorsprong van deze kerk onderhouden. „Mijn grootvader nam mij vaak mee naar de Waalse kerk in Utrecht. Daar heb ik deze kerk leren waarderen. De traditie is mij zeer dierbaar”.

Of de Waalse kerk in Den Haag met ruim vierhonderd leden nog een lang leven beschoren is weet hij niet. „Naar rationele maatstaven gesproken zou ik niet erg optimistisch moeten zijn. Je hebt in de eerste plaats de secularisatie die heeft toegeslagen, ook al heb ik de indruk dat we de grootste klap wat dat betreft verwerkt hebben. Het aantal leden is de afgelopen tien jaar niet meer sterk gedaald. Maar in ons nadeel is natuurlijk ook dat de huidige generatie vrijwel geen Frans meer spreekt. Verder is het zo dat we een kerk zijn in het centrum van Den Haag en hier wordt wel gewerkt maar niet meer gewoond. De meeste mensen die de dienst op zondag bijwonen komen uit de wijde omgeving”.

Toch meent hij dat het fundament van de traditie in zijn kerk nog zeer sterk aanwezig is. Hij hecht geloof aan het devies van de Waalse kerk dat luidt 'L'eternel y pourvoira' (De Here zal erin voorzien, naar Genesis XXII, 14). Dat devies is ook het thema van het symposium dat als passen-

de lokatie morgenochtend in de Balzaal van de Raad van State zal plaats hebben.

Ter gelegenheid van het vierhonderdjarig bestaan verschijnt er een in het Nederlands gesteld herdenkingsboek Quatrième Centenaire de l'Eglise Wallonne de La Haye. Uitgave Improcep, Amstelveen.